

Tretji ugovor je bil, da šole ne potrebujejo še enega dokumenta, ki bo le nov papir in ne bo imel vpliva na življenje šole, kajti dokumentov je tako in tako že preveč. Furlan je trdil, da mora biti koncept šole »sestavni del vseh naših dejavnosti, ne pa nek papir, ki ga bomo prepisovali iz leta v leto« (prav tam, str. 15). Opozoril je, da sam papir ne bo rešil težav. Vzgoja ne sme biti zapisana zgolj v načrtu, na papirju, ampak mora postati del življenja in miselnosti učiteljev. Ta ugovor ima svojo težo, saj opozarja, da niso dovolj dobri nameni in dobra zakonodaja, ampak je treba preiti k delovanju. Vsak dokument lahko ostane le na papirju, če ni vtkan v življenje, če ne postane del notranje motivacije in prepričanja delavcev v vzgoji in izobraževanju. Štraserjeva je v svoji raziskavi leta 2011 zaznala »dejstvo, da so v večini šol ugotovili, da je vzgojni načrt smiseln in potreben, čeprav v ozadju še vedno tiči dvom, da gre samo za zapis in da bo realizacija zaradi nedoslednosti težavna« (Štraser, 2012, str. 12). V empiričnem delu smo tudi mi iskali odgovor na to vprašanje.

Četrty ugovor proti uvedbi z zakonom določenega vzgojnega načrta osnovne šole je podala tudi Ažmanova, ki je želela, da naj država uredi celotno piramido, od vrta do gimnazije, da »se ne bi sedaj ukvarjali le z osnovno šolo, kasneje pa še s srednjo« (Magnetogram, 2006, str. 10). Podobno stališče je imel predstavnik ravnateljev Račečič, ki je dejal, naj država ponudi strategijo vzgoje na celotni vertikali (prav tam, str. 12).

Pregledali smo nekaj razlogov, ki govorijo v prid temu, da se šole zakonsko obveže za oblikovanje vzgojnega načrta, in nekaj razlogov proti temu. Strinjamo se s stališčem, da uzakonitev zahteve vzgojnega načrta omogoča uresničevanje že izbranih ciljev, postavi formalni okvir, okrepi vzgojno poslanstvo šole, spodbudi načrtno, sistematično in usklajeno delo, kar omogoča evalvacijo in poda strokovno obvezo, ki profesionalizira vzgojno delo. Strinjamo pa se tudi z ugovori, naj vzgojni načrt ne bo le birokratska zahteva, da bi bilo dobro urediti celotno vertikalo, ne le osnovno šolo, in da naj imajo vzgojni načrti jasno teoretično podlago. Ta vprašanja bomo preverili v empiričnem delu naloge. Zanima nas, ali so vzgojni načrti ostali le nepotreben dokument v predalih šol ali pa je po uvedbi vzgojnih načrtov vzgojna komponenta v šolah bolj poudarjena in se dela bolj načrtno, ali šole dosegajo cilje vzgoje in izobraževanja, ali so učitelji bolj strokovno zavezani vzgojnemu poslanstvu in če imajo šole zadostno strokovno podporo. V nalogi pa se ne bomo posvečali vprašanju celotne šolske vertikale, ampak bomo ostali v osnovni šoli.

2.5 Uresničevanje 2. člena ZOŠ

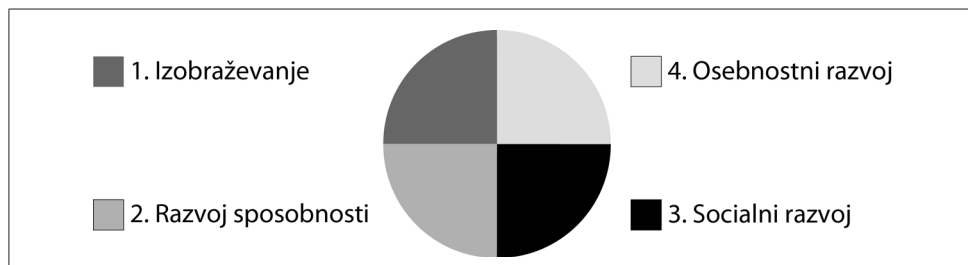
Uvedba vzgojnega načrta je, kot smo videli, tesno povezana z uresničevanjem 2. člena Zakona o osnovni šoli (2007),¹¹ zato podrobneje pogledjmo cilje, ki jih ta člen poudarja.

¹¹ Celotno besedilo 2. člena Zakona o osnovni šoli (2007):

»Cilji osnovnošolskega izobraževanja so:

- zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu;
- spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika z upoštevanjem razvojnih zakonitosti;

Naštete cilje v zakonu smo strnili v štiri skupine: izobraževalni cilji; cilji, povezani z razvijanjem sposobnosti in talentov; cilji, povezani s socialnim razvojem osebnosti; in cilji, povezani z osebnostnim razvojem učencev (Slika 1). Včasih se seveda ciljev ne da natančno ločiti med seboj, ker se področja vsebinsko prepletajo. Poglejmo štiri skupine ciljev 2. člena ZOŠ.

Slika 1: Štiri skupine ciljev vzgoje in izobraževanja, oblikovane na podlagi Unescovih štirih stebrov (Delors, 1996).

Nekatere alineje zakona bolj poudarjajo (1) *izobraževalne cilje*, na primer splošno izobrazbo za vse: »zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu«; osnovno pismenost in spoznavanje maternega jezika: »razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem in madžarskem jeziku«; področja, ki jih zajema kurikulum: »razvijanje pismenosti in razgledanosti na besedilnem,

- omogočanje osebnostnega razvoja učenca v skladu z njegovimi sposobnostmi in interesi, vključno z razvojem njegove pozitivne samopodobe;
- pridobivanje zmožnosti za nadaljnjo izobraževalno in poklicno pot s poudarkom na usposobljenosti za vseživljenjsko učenje;
- vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, svoje in drugih kultur, naravnega in družbenega okolja, prihodnjih generacij;
- razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vedenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturni in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti;
- vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije;
- vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin;
- razvijanje pismenosti in razgledanosti na besedilnem, naravoslovno-tehničnem, matematičnem, informacijskem, družboslovnem in umetnostnem področju;
- razvijanje pismenosti ter sposobnosti za razumevanje in sporočanje v slovenskem jeziku, na območjih, ki so opredeljena kot narodnostno mešana, pa tudi v italijanskem in madžarskem jeziku;
- razvijanje sposobnosti sporazumevanja v tujih jezikih;
- razvijanje zavedanja kompleksnosti in soodvisnosti pojavov ter kritične moči presojanja;
- doseganje mednarodno primerljivih standardov znanja;
- razvijanje nadarjenosti in usposabljanja za razumevanje in doživljanje umetniških del ter za izražanje na različnih umetniških področjih;
- razvijanje podjetnosti kot osebnostne naravnosti v učinkovito akcijo, inovativnosti in ustvarjalnosti učenca.«

naravoslovno-tehničnem, matematičnem, informacijskem, družboslovnem in umetnostnem področju« in »razvijanje sposobnosti sporazumevanja v tujih jezikih« (ZOŠ, 2007, 2. člen). V to skupino sodi tudi zahteva po nivoju znanja, ki bi ga radi dosegli: »doseganje mednarodno primerljivih standardov znanja« (prav tam).

V drugo skupino smo uvrstili (2) cilje, posvečene razvijanju sposobnosti in talentov, na primer »razvijanje nadarjenosti«, »usposabljanje za razumevanje in doživljanje umetniških del ter za izražanje na različnih umetniških področjih«, ter poklicni orientaciji: »razvijanje podjetnosti kot osebnostne naravnosti v učinkovito akcijo, inovativnosti in ustvarjalnosti učenca«. Razvoj kognitivnih sposobnosti je povezan z izobraževalnimi cilji, ki vodijo do »zavedanja kompleksnosti in soodvisnosti pojavov ter kritične moči presojanja«, hkrati pa jih lahko umestimo v to drugo skupino, ker gre za pridobivanje veščin razmišljanja in ne samo za pridobivanje znanja. K temu lahko dodamo še »pridobivanje zmožnosti za nadaljnjo izobraževalno in poklicno pot s poudarkom na usposobljenosti za vseživljenjsko učenje« (prav tam), kar je pomembna življenjska drža, ki naj bi si jo mladi pridobili, da bi skrbeli za svoje nadaljnje izobraževanje.

Med cilji vzgoje in izobraževanja je močno poudarjen (3) *socialni razvoj osebnosti*, na primer oblikovanje narodne identitete, kar se povezuje z razvijanjem pismenosti v maternem jeziku, s poznavanjem zgodovine Slovencev, naše kulturne in naravne dediščine ter nacionalne identitete, torej »razvijanje zavesti o državni pripadnosti«, kar vključuje tudi »spodbujanje državljanske odgovornosti« in seveda »dejavno vključevanje v demokratično družbo«. Sem sodi tudi »vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije« (prav tam).

V četrto skupino smo uvrstili cilje, ki poudarjajo (4) *osebnostni razvoj*, na primer spodbujanje razvoja različnih ravni osebnosti: »spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika« (prav tam). Osebnostni razvoj mora biti usklajen s »sposobnostmi in interesi« učencev, s poudarkom spodbujanja razvoja »pozitivne samopodobe«. Vsako vzgojno delo pa mora upoštevati »razvojne zakonitosti«. Ta cilj lahko upoštevamo v vseh skupinah, mi smo ga uvrstili v četrto skupino ciljev. V to skupino uvrščamo tudi cilje s področja moralnega razvoja, kot na primer »odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, svoje in drugih kultur, naravnega in družbenega okolja, prihodnjih generacij« (prav tam). Ta raven vključuje tudi »vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije« (prav tam), kar pomeni tudi »vzgajanje za spoštovanje in sodelovanje, za sprejemanje drugačnosti in medsebojno strpnost, za spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin« (prav tam). Sodobna tema naše civilizacije je »vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj«, ki zajema vrsto moralnih vprašanj in vrednot, ki so vključene v že prej omenjenih alinejah. Nekatere cilje iz tega sklopa (npr. človekove pravice in svoboščine) bi lahko uvrstili tudi v socialni razvoj, ker se nivoji med seboj zelo prepletajo.

Pri pregledu ciljev 2. člena ZOŠ vidimo, da so močno poudarjeni kognitivni, socialni, ustvarjalni in moralni vidiki, manj pa telesni, čustveni in duhovni. Telesna vzgoja in šport sicer razvijata telesne sposobnosti, ampak pri telesnem razvoju ne gre samo za šport, temveč tudi za razvoj estetike (ples), motorike, harmoničnega gibanja in telesne samopodobe. Čustveni razvoj je zelo pomemben za dober socialni in moralni razvoj, zato bi ga bilo treba bolj poudariti ali vključiti v vzgojno-izobraževalno delo. Vključen je tudi duhovni razvoj, ki je omenjen v Unescovem dokumentu in v slovenski zakonodaji. Duhovni razvoj sodi med izpolnitvene vrednote (Musek, 1993, str. 79–93), torej med vrhunce osebnostnega razvoja, povezan pa je s socialnim, moralnim, estetskim in religioznim področjem ter v praksi še mnogo premalo upoštevan, kar ugotavlja tudi Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (Krek in Metljak, 2011, str. 43). K temu vprašanju se bomo vrnili v četrtem poglavju, saj je zelo pomembno za spodbujanje celostnega razvoja osebnosti.

Namen uvedbe vzgojnega načrta je bil, da bi šole lažje dosegale cilje, ki so zapisani v 2. členu ZOŠ (2007), saj so vsi za vsako šolo obvezni. Zato naj bi vsaka šola pri evalvaciji vzgojnega načrta iz nabora ciljev ZOŠ preverjala, katerim ciljem načrtovane dejavnosti ustrezajo in dajejo ustrezne sadove, hkrati pa, na katerih področjih so dejavnosti pre-skromne in ciljev ne dosegajo.

2.6 Proces oblikovanja vzgojnega načrta

Osnovne šole so izdelale svoj vzgojni načrt v šolskem letu 2007/08. Pri tem procesu jih je podpiral Zavod za šolstvo. Ker so učitelji potrebovali dodatno znanje, so v tem času po šolah potekali seminarji o tem, kako izdelati vzgojni načrt. Pomembno vlogo pri oblikovanju vzgojnega načrta so imeli delovni timi po šolah, ki so s svojim delom uresničevali avtonomijo šol, da same izberejo vrednote, vzgojna načela in dejavnosti. 60. d člen novele ZOŠ (2007) je predvideval, da pri pripravi vzgojnega načrta sodelujejo »strokovni delavci šole ter učenci in starši«. Z vključitvijo celotne šolske skupnosti je bil omogočen proces skupnega zaznavanja težav in potreb vsake šole, oblikovanja skupne vizije ob izbiranju vrednot, dogovor o enotnem delovanju znotraj učiteljskega zbora ter tudi med šolo in starši. Tak proces v vsakem kolektivu poteka drugače, ker ima vsaka skupnost svojsko klimo.

Medtem ko so šole izdelovale vzgojne načrte, je bila na Ministrstvu za šolstvo in šport ustanovljena tudi komisija, ki je pripravila dokument Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole (Priporočila, 2008), ki je kot teoretska podlaga za oblikovanje vzgojnega načrta. Težava pa je bila v tem, da je komisija delala vzporedno s šolami, in ko je komisija končala svoje delo, so tudi šole povečini že oblikovale svoje vzgojne načrte, zato je bila negotovost šol razumljiva, saj niso imele pravočasne ustrezne podpore.